

BOUWEN AAN VERTROUWEN

Een permanente concept-checklist en een wetenschappelijk onderbouwd kennisprogramma geven de kwaliteitsborging rond circulair gebruik van maaisel een nieuwe impuls. SMK (Stichting Milieukeur), Wageningen Universiteit (WUR) en het programma Circulair Terreinbeheer over bouwen aan vertrouwen in natuurlijke kringlopen.

Vraag en aanbod van organische stof

Veel Nederlandse bodems kampen met dalende gehalten aan organische stof. Daardoor is de bodem droogtegevoelig en levert 'ie minder nutriënten. Arme bodems slaan bovendien gemakkelijk dicht. De vraag is of en hoe het organische stofgehalte in de bodem weer op peil kan worden gebracht.

Organische stof uit gras c.q. maaisel kan wellicht op lange termijn helpen om de bodemkwaliteit te verbeteren. Hetzij in pure vorm of bewerkt als compost of met bokashi. Door het maaisel te behandelen als waardevolle grondstof - in plaats van het af te voeren als afval - , kan de natuurlijke kringloop weer worden hersteld.

Dat klinkt eenvoudig. Veel terreinbeheerders beschikken immers over maaisel, en veel boeren zijn juist op zoek naar bodemverbeteraars. Zo bezien lijkt het sluiten van kringlopen slechts een kwestie van 'matchmaking' tussen vraag en aanbod van maaisel.

Maar zo simpel is het niet. De crux zit 'm vooral in de kwestie kwaliteitsborging. Hoe kun je kwaliteit garanderen als het product (maaisel) van nature divers is, en tegelijkertijd ook de bestemming van het product steeds verschilt?

"Die vraag illustreert een zoektocht die het programma Circulair Terreinbeheer faciliteert," zegt Joyce Zuidam, die namens Rijkswaterstaat

participeert in het kernteam van dat programma. Zuidam is bovendien betrokken bij het procescomité, dat zorgt voor de afstemming met de beleidsdepartementen van de betrokken ministeries.

Belang van kwaliteitsborging

Beleidsmakers, onderzoekers en ondernemers werken samen om de Nederlandse (landbouw)bodems weer gezond en rendabel te maken. De tijd lijkt rijp voor een circulaire aanpak. Het programma Circulair Terreinbeheer speelt daarin een belangrijke rol.

Zuidam: "Het wordt tijd dat we niet alleen bezig zijn met het beschermen van het milieu, maar ook met het verbeteren van de bodemkwaliteit. Dat vraagt om een andere scope, maar wel vanuit een vertrouwd perspectief, namelijk dat we met z'n allen grip blijven houden op de kwaliteit van het maaisel. Boeren willen uiteraard alleen de beste kwaliteit maaisel op hun land, zonder rommel. Die borging van de kwaliteit moet je goed organiseren. Zolang dat niet goed geregeld is, blijven we modderen."

Daarmee doelt Zuidam op een gebrek aan 'ketenverantwoordelijkheid'. Maar hoe zorg je ervoor dat alle betrokkenen weten wat er speelt?

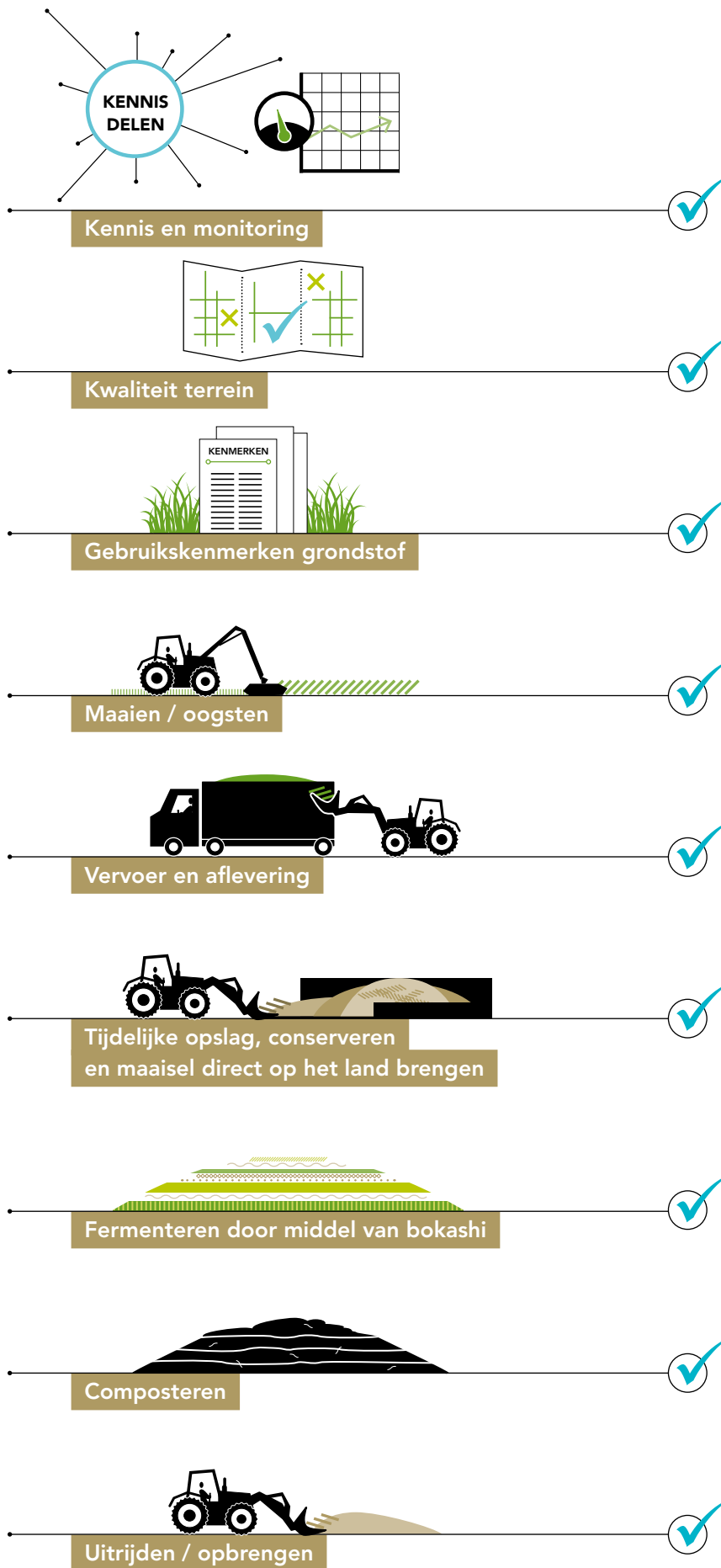
Nieuwe werkwijze

Nu ook SMK (Stichting Milieukeur) betrokken is bij het programma Circulair Terreinbeheer, heeft het

gesprek over kwaliteit een nieuwe wending gekregen. Ineke Vlot van SMK: "We hebben als SMK een onafhankelijke rol als kritische kwaliteitsborger. Deze casus over maaisel is wel vrij uniek. Het gaat hier niet om certificeren van een product, maar om kwaliteitsborging van een proces met verschillende stappen.

Ter vergelijking: in andere sectoren zitten partijen ook met elkaar bij SMK aan tafel en overleggen we samen welke eisen we willen stellen, en hoe we dat willen (laten) controleren. Maar meestal gebeurt dat vanuit een vooraf bepaalde doelstelling, bijvoorbeeld om een certificeringsschema te ontwikkelen, of een keurmerk of een label, dat dan bovendien vaak gekoppeld is aan toezicht door de Raad voor Accreditatie.

Het bijzondere van de kwaliteitsborging rond het circulair terreinbeheer is dat het aan de partijen zelf is om te bepalen hoe ze de kwaliteitsborging van geval tot geval gaan invullen. Het gaat hier steeds om maatwerk. Daarbij geldt als randvoorwaarde dat de werkwijze transparant moet zijn, zodat duidelijk is welke kwaliteitsvragen er als uitgangspunt gelden, en welke mate van borging gezocht wordt, afhankelijk van de gemaakte afspraken en de doelstellingen. Uiteindelijk zou dat kunnen leiden tot een wens voor certificering door een onafhankelijke partij."

Concept-checklist

Om die transparantie te organiseren, is er in opdracht van het ministerie van I&W een concept-checklist ontwikkeld. Zuijdam: “De concept-vragenlijst dient meerdere doelen, namelijk om vraag en aanbod van maaisel bij elkaar te brengen, om informatie te delen en om feiten en kennis te ordenen. Monitoring is een sleutelbegrip in de checklist.” De lijst is inmiddels beschikbaar als Excel-bestand en als online invulformulier. Partijen die werken aan een pilot van het programma Circulair Terreinbeheer vullen die lijst samen in. Daarbij worden de volgende processtappen doorlopen: Deze processtappen zijn bij elkaar gebracht tijdens speciale werksessies met praktijkexperts. Wat gebeurt er na het invullen? Zuijdam: “De resultaten van de checklist-exercitie dienen om het (circulaire) beleid te voeden. Eigenlijk is de concept-checklist een vehikel om het gesprek over vraag en aanbod tussen alle betrokken partijen steeds opnieuw goed te kunnen voeren en om omgevingspartijen te allen tijden inzage in het proces te geven.”

Valideren

Ineke Vlot: “We gaan de checklist nu toepassen op concrete pilots om de vragenlijst te verfijnen. En we gaan erover in gesprek met verschillende omgevingsdiensten. Uiteindelijk gaat het natuurlijk niet alleen om lijstjes met afspraken, maar om het gezamenlijke leren. De vraag is of de gewenste procesmatige kwaliteitsborging goed werkt met deze checklist-methode? The proof of the pudding is in the eating. De komende tijd wordt de vragenlijst dus gevalideerd.”

Het valideren markeert een volgende fase in het beleidsproces achter circulair terreinbeheer, waarbij juridische obstakels uit de weg moeten worden geruimd. Circulair terreinbeheer past volgens Vlot weliswaar helemaal in de nieuwe tijdsgeschiedenis van de Europese Green Deal en het Circular Economy Actionplan, maar in de praktijk hebben beleidsmakers en controlerende omgevingsdiensten nog wel te maken

met de afvalstoffenwetgeving uit het 'lineaire tijdperk'. Vlot: "Als we een andere koers willen, moeten we dat goed kunnen onderbouwen. Daar werken we dus aan."

De vraag die opkomt is: hoelang blijft de checklist nog een concept? Joyce Zuidam: "Gras is de meest eerlijke natuurlijke grondstof die je kunt bedenken in de circulaire economie. Maar zolang maaisel nog gezien wordt als afval en de huidige wetgeving niet verandert, blijft de checklist voorlopig een concept. Dat betekent dat we blijven werken vanuit een groeimodel. Via de concept-vragenlijst kunnen we steeds nieuwe kennis voor beleid of voor nieuwe wetgeving blijven opbouwen, en maatwerk op lokaal niveau op transparante wijze invullen."

Kennisprogramma

De pilotprojecten - die er sinds enkele jaren in de praktijk worden uitgevoerd - helpen de betrokken partijen wel aan nieuwe inzichten, maar dat blijkt niet genoeg. Beleidsmakers vragen ook expliciete aandacht voor de wetenschappelijke onderbouwing van kennis, en daarvoor is de WUR gevraagd. WUR-onderzoeker Joop Spijker: "Het primaire doel van het Kennisprogramma is om met bestaande wetenschappelijke kennis antwoorden te vinden op vragen rond de toepassing van maaisel en groene biomassa als bodemverbeteraar in de landbouw. Het begon met een deskstudie gericht op het inventariseren van al kennis over de positieve eigenschappen van (bewerkt) maaisel, zoals veranderingen in de bodemkundige kwaliteit, en om duidelijkheid over de risico's. Denk daarbij aan risico's rond zwerfafval, onkruiddruk en zware metalen. Over dat laatste punt zegt Spijker: "Als we kunnen uitsluiten dat er metalen in maaisel zitten, hoef je dat niet steeds opnieuw te onderzoeken. En als je dan nog extra voorzorgsmaatregelen neemt, zoals het niet gebruiken van maaisel van de eerste meter langs de berm, dan kun je het maaisel daarna gewoon overal voor toepassen."

Kennisvragen

De uitgevoerde deskstudie geeft antwoord op de vraag: wat weten we al wel, en waarover weten we nog niets? Spijker: "We hebben geconstateerd dat er veel bekend is over composteren van maaisel, maar dat er voor de bokashi-techniek minder wetenschappelijke kennis beschikbaar is. We adviseren om daartoe aanvullend onderzoek te doen. Met als insteek: hoe kun je de bokashi-kuil zo optimaal mogelijk inrichten?" De hier bedoelde kennisbehoefte gaat vooral over het verbeteren van de leefomgeving, en in dit geval niet over kennis ter bescherming van het milieu. Het kennisprogramma heeft nog meer kennisvragen geïnventariseerd. Welke? Spijker: "Onderzoek naar broeikasgassen kan interessant zijn, omdat dit beleidsmatig een aandachtspunt is (CO₂, CH₄, N₂O). En voor de lange termijn onderzoek naar de hoeveelheid koolstof die er wordt vastgelegd in de bodem ten opzichte van het deel dat direct wordt gebruikt door de plant. De hoeveelheid vastgelegde koolstof bepaalt uiteindelijk of het organische stofgehalte van de bodem toeneemt. Datzelfde geldt voor fosfaat: hoeveel fosfaat uit maaisel komt er beschikbaar voor de plant? Dat soort onderzoeksvragen zijn relevant voor wetenschappers, en andere vragen zijn relevant voor de praktijk. Wetenschappelijk onderzoek is bedoeld om de checklist te verfijnen."

Vervolg

Hoe gaat het verder? "We zouden graag samen met de beheerders die aangesloten zijn bij Circulair Terreinbeheer en onze collega's van het Bodemcentrum meerjarig onderzoek starten. Daarbij willen we verschillende percelen gaan monitoren." ∞